

Рајка ГЛУШИЦА /Никшић/

НАПОРЕДНА УПОТРЕБА ФУТУРА II ИМПЕРФЕКТИВНИХ ГЛАГОЛА И ПРЕЗЕНТА С ПРЕФИКСОМ УЗ

Појава да се исти језички садржај може изразити на два или више начина својствена је сваком језику, дакле, језичка је универзалија. Што у једном језику постоји више начина тј. више различитих језичких средстава за коришћење у истој функцији то се тај језик може сматрати богатијим.

Глаголски систем српског језика, управо због могућности изражавања истих значења различитим облицима или могућности замјењивања једних облика другима у релативној употреби и њиховој, спада међу комплексније у свијету. Напредна употреба два облика у истом значењу условљава њихову конкурентност и у том ривалству неминовно један од облика потискује други.

Познато је да се у нашем гласолском систему употребљавају мање или више синонимични облици у: 1. футуру и (гради се од презента глагола *хтјети*, који се узима цио или енклитични облик (*хоћу радити*, или *ћу радити*,) састао са другим глаголом (*ја ћу радити* и *радићу*), други глагол може бити у инфинитиву или у конструкцији *да + презент* (*ја ћу радити*; *ја ћу да радим*);

2. Плускванперфекту (гради се од перфекта или имперфекта глагола *бити* и радног глаголског придјева (*ја сам био радио*: *бијох радио*);

3. у императиву одричном који можемо изказати на три начина: *не ради*: *немој радити* и *немој да радиш*;

4. у футуру II: напореда се употребљава футур II перфективних глагола са перфективним презентом: *ако буде зарадио*: *ако заради*, а футур II имперфективних глагола се замјењује обликом презент са префиксом -уз: (*ако буде радио*: *ако узради*).

Од свих ових конкурентних облика у овом раду бавићемо се само последњим, дакле, напоредном употребом футура II имперфективних гла-

гола и презента с префиксом -уз, како у језику писаца XIX вијека тако у савременом српском језику.

При самом ишчитавању већине текстова из XIX вијека лако се запажају облици имперфективног презента с префиксом -уз у позицијама гдје би се мјесто њих могао употребити футур II. Ови облици су уочљиви због честости јављања и због своје, за данашњи језички осјећај, необичности. Сви аутори који су се бавили проблематиком футура II¹ регистровали су бројне примјере употребе презента с префиксом -уз умјесто футура II имперфективних глагола у језику старијих писаца. Вук Караџић је за означавање још невршене радње која ће се вршити истовремено с будућом радњом коју условљава користио често облик презента с префиксом -уз у списима сваке врсте. У Вуковој преписци забиљежени су примјери:²

- ако ову књигу *узморам* пустити у свијет;
- кад *успишем* Гриму; ако *узморам* овде седети; докле гођ својим језиком *узговори*; посетиће вас ако *узима* кад ... и бројни други.

Овакви облици регистровани као чести у дјелима славонских и далматинских писаца,³ А. М. Рељковића,⁴ затим, Ђура Даничића, Јанка Ве-

¹ Футуром II бавио се велики број наших истакнутих лингвиста. У тумачењу спорних питања значења и функције футура II значајне доприносе дали су Тома Маретић – *Граматика и стилистика хрватскога или српскога језика*, Загреб 1899; Аугуст Мусић, *Прилози науци о употреби времена у српскохрватском језику I, II и III*, Михаило Стевановић, *Функције и значења глаголских времена*, САНУ, Београд 1967, *Савремени II*, Београд 1979. Јован Вуковић, *Футур II и еквивалентни глаголски облици по употреби у српскохрватском језику*, Питања савременог књижевног језика, Сарајево 1957-58; Ирена Грицкат; *О неким особинама футура II*, НЈ VIII, нова серија св. 3-4; Мирослав Крвар, *Футур II у нашем глаголском систему*, Радови Филозофски факултет у Задру I, 1959/60; Александар Белић, *О употреби времена у српскохрватском језику*, ЈФ VI; Павле Ивић, *О виду глаголског облика будем*, НЈ VI, нова серија, 1954/55, св. 7-10. Футур II био је и предмет изучавања у једној докторској дисертацији: Ксенија Милошевић, *Футур II и синонимски облици у савременом српскохрватском књижевном језику*, АНВ БиХ, Сарајево 1970.

² Примјери узети из радова Ирене Грицкат, *О неким особинама футура II*, НЈ VIII, нова серија, св. 3-4, стр. 101, и Михаила Стевановића, *Језик у Вукову делу и савремени српскохрватски језик*, ЈФ XXVI/1-2, стр. 111-113 и *Савремени II*, Београд 1979 стр. 694-695.

³ Тома Маретић, *Језик славонскијех писаца*, Рад ЈА 180, стр. 228. и *Језик далматинских писаца XVIII вијека*, Рад ЈА 211, стр. 75.

⁴ Радомир Алексић, *Језик Матије Антуна Рељковића*, ЈФ X, стр. 142-143.

селиновића, Проте Матије Ненадовића,⁵ Лазе Лазаревића⁶ Јакова Игњатовића,⁷ Љубомира Ненадовића⁸ и других.

Када су у питању посленици писане ријечи из Црне Горе стање у дјелима писаца у погледу напредне употребе футура II имперфективних глагола и презентата са префиксом -уз одговара стању у народним говорима из којих потичу ствараоци. Тако у језику Петра I Петровића Његоша имамо наглашену употребу презентата с префиксом -уз уместо футура II несвршених глагола посебно с везником ако,⁹ као што је то у говорима његовог родног краја.¹⁰ Од Црногорских приповједача друге половине XIX вијека најчешће се презент с префиксом -уз јавља у Љубишином дјелу, затим у језику Анта Даковића¹¹ и у других аутора чији језички изрази такође вјерно одсликавају стања у локалним говорима. Употреба овог облика непозната је језику Марка Миљанова.¹² Навешћемо неке од примјера регистрованих у приповјеткама С. М. Љубише, Вука Врчевића и Јована Иванишевића.¹³

- Је ли допуштено говорити? ... Јест, синко, ако *узумијеш* (Љ. 173); Дану гледај и прочуј у Скадру, мисли ли збиља паша на нас. Хоћу, што *узмогнем* (Љ. 244). А хоћеш ли и по данас тако? – припита га паша. Хоћу, док *узмогу* махати, одговори поп (Љ. 254); идем да се Фурланан обидем, пак ће бити како *усхоће* Бог (Љ. 114); Овако ћеш их утјешити и чинити да *узаживе* јошт који дан (Љ. 176); Бог ће вам опростити, ја ћу му се молити јутром и вечером док *узаживи* (Љ. 194); пак нас баците под гомилу, ако *узлажемо* (Љ. у.90); не *узмогнем* ли га донијети (Љ.у. 165).

⁵ Велики број примјера из дјела поменутих граматичара и писаца наведени су у раду М. Стевановића. *Језик у Вукову делу и савремени српскохрватски језик*, стр. 111-113.

⁶ Живојин Станојчић, *Синтакса језика Лазе Лазаревића II*, Београд 1980, стр. 101.

⁷ Јован Јерковић, *Језик Јакова Игњатовића*, Нови Сад 1972, стр. 271.

⁸ Јован Јерковић, *О језику писама Љубомира II. Ненадовића*, Зборник за филологију и лингвистику XXI/2, Нови Сад 1978. стр. 74.

⁹ Бранислав Остојић, *Језик Петра I Петровћа*, ЦАНУ, Титоград 1976. стр. 244.

¹⁰ Митар Пешикан, *Староцрногорски, средњокатунски и љешански говори*, Српски дијалектолошки зборник XV, Београд 1965. стр. 202.

¹¹ Бранислав Остојић, *Језик мемоара војводе Анта Даковића*, Никшић 1989, стр. 189.

¹² Рајка Биговић-Глушица, *Језик Марка Миљанова*, Подгорица 1997, стр. 289.

¹³ Ексципирана је грађа из књига С. М. Љубише, *Пучко красноречје*, Библиотека Луча, Титоград 1964. (скраћено Љ) и *Приповјестии црногорске и приморске*, СКЗ, Београд 1924 (скраћено Љу.) и збирка приповјетки *Извиријеч, црногорска приповједачка проза од Његоша до 1918*, Библиотека Луча, Титоград 1973 (скраћено И зв. и поред ћемо ставити име писца из чије је приповјетке узет примјер)

- па дајте да и ја моју луду речем ... а ако не узваља нијесам ништа ни зборио (И зв. 58, В. Врчевић).
- он им је обећао да, ако њега *узалушају*, могу потковат Дрињацима све четири плоче (И зв. 143. И. Иванишевић).

Лингвисти који су се бавили футуром II имали су различита мишљења у вези са значењем и видом облика презента имперфективних глагола са префиксом *-уз*. Из чињенице да у свим примјерима гдје је употребљен презент с префиксом *-уз* може умјесто њега стајати футур II несвршених глагола мислило се да су та два облика „апсолутни” синоними. Данас, превладава мишљење да перфективном презенту с префиксом *-уз* више одговора сложени предикат таквих глагола с обликом ингресивног глагола *стати* у управном дијелу и одговарајућим глаголом у допуни него облик футура II (*ако ушчитааш = ако станеш читати*).¹⁴

У примјерима које смо навели из дјела црногорских приповједача једино као конкурентан презенту с префиксом *-уз* може се јавити баш облик футура II, а не сложени предикат с глаголом *стати* (у значењу *почети*) или *десити се* (*ако се деси да могу*). И тумачење видске вриједности презента несвршених глагола са префиксом *-уз* било је различито од аутора до аутора. Једно гледиште заступају аутори који тврде да су ови презентии имперфективни а други аутори их сматрају перфективним. Након прилога овом питању које су дали Ј. Грицкат, М. Кравар, М. Стевановић¹⁵ данас доминира мишљење да префикс *-уз* уноси свршеност у значење глагола с којим се спаја у једну ријеч.

У једној констатацији се слажу сви истраживачи глаголских облика а то је данашњи књижевни језик губи овакав начин изражавања имперфективног футура II. Презент с префиксом *-уз* чује се све мање и то само од старијих људи. Да би потврдили овај став, испитивали смо језик новина, публикација, савремених писаца и нијесмо регистровали ни једним примјером ову презентску сложеницу. Колико је она блиска језичком осјећају младих људи покушали смо да утврдимо анкетом међу студентима Филозофског факултета. На анкетном листићу требало је заокружити реченице које испитаници користе или са обликом футура II имперфективног глагола или са презентом и префиксом *-уз*. Тражен је и податак о мјесту из којег је испитаник. Од 68 испитаника сви су изабрали реченице са обликом футура II у примјерима.

Кад му будеш писао, пошаљи му и новац и Ако буде требало ја ћу гладовати, док је у трећем пару реченица 65 изабрало реченицу: *Ако те буде питао, немој му рећи* а три испитаника се опредијелило за речени-

¹⁴ Михаило Стевановић, *Још о проучавању система глаголских времена у српско-хрватском језику*, у књизи *Од Вука до Белића и даље*, Београд 1988, стр. 346.

¹⁵ Видјети наведена дјела из фусноте 1.

цу, са презентом с префиксом *-уз*: *Ако те испита немој му рећи*. Испитаници који су се заокружили варијанту с презентом су из Жабљака, Шавника и Никшића. Дакле, можемо закључити да је мали број младих људи који користе овај у односу на футур II економичнији облик, а све више је оних који немају језички осјећај за презент несвршених глагола с префиксом *-уз*. Поред Стевановићеве констатације да се овој презентској сложеници не може спорити књижевни карактер, нити се може рећи да је она сасвим страна данашњем језичком осјећању¹⁶ можемо додати на основу изнесеног да је презент несвршених глагола са префиксом *-уз* облик у ишћезавању.

Rajka GLUŠICA

L'EMPLOI PARALLÈLE DU FUTUR II DES VERBES IMPERFECTIFS
ET DU PRÉSENT AVEC LE PRÉFIXE – UZ

Résumé

Dans cet ouvrage l'auteur montre l'emploi parallèle du futur II des verbes imperfectifs et du présent avec le préfixe *-uz*, mettant en évidence les grandes différences de la langue serbe du XIXe s. et d'aujourd' hui.

C'est-à-dire, futur II des verbes imperfectifs est aujourd'hui incomparablement plus souvent en u sage que la forme du présent avec le préfixe *-uz*.

¹⁶ М. Стевановић, *Савремени II*, стр. 696.

